térature des Arabes d'Espagne (Leiden 1855-1861). Makkarî'nin *Nefḥu't-ṭîb min ġusni'l-Endelüsi'r-raṭîb* adlı eserinin ilk iki cildinin R. Dozy, L. Krehl ve W. Wright ile birlikte yapılmış neşridir. Baş tarafında şarkiyat araştırmalarından bahseden önemli bir mukaddimenin yer aldığı bu çalışmada birçok ünlü isim unutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkī, *el-Müsteşriḳūn*, Kahire 1964, I, 204; Ziriklî, *el-Aʿlâm* (Fethullah), V, 120; Bedevî, *Mevsûʿatü'l-müsteşriḳīn*, s. 167; Edward W. Said, *Orientalism*, New York 1979, s. 152, 331, 339; "el-Munaẓẓamâtü'l-ʿArabiyye li't-terbiye", *Menâhicü'l-müsteşriḳīn*, Riyad 1405/1985; W. H. Behn, *Index Islamicus (1665-1905)*, Millersville 1989, s. 2, 28, 57, 96, 113, 691, 697, 720, 722, 725, 731, 737, 801; *TA*, XIV, 103; E. Lévi-Provençal, "Makkarî", *İA*, VII, 205.

 İBRAHİM HAREKÂT

DUHÂ NAMAZI

(bk. KUŞLUK NAMAZI).

DUHÂ SÛRESİ

(سورة الضحى)

Kur'ân-ı Kerîm'in doksan üçüncü sûresi.

Mekke devrinde nâzil olmuştur, on bir âyettir. **Fâsıla***sı (ا ، ث ، ر) harfleridir. Adını birinci âyetteki "kuşluk vakti" anlamına gelen **duhâ** kelimesinden alır. Kuşluk vaktine yeminle başlayan sûreye Ve'd-Duhâ sûresi de denilir. Vahyin bir müddet kesilmesi sebebiyle Mekke müşrikleri arasında çıkan, "Rabbi Muhammed'i terketti, ona küstü" şeklindeki dedikodulardan Hz. Peygamber'in duyduğu üzüntü üzerine nâzil olmuştur (sûrenin nüzûl sebebiyle ilgili rivayetler için bk. Buhârî, "Tefsîr", 93, "Teheccüd", 4, "Feżâʾilü'l-Ḳurʾân", 1; Müslim, "Cihâd", 114-115; Tirmizî, "Tefsîr", 82; Hâkim, II, 526-527). Vahyin kesilme süresiyle ilgili olarak iki üç günden kırk güne kadar varan çeşitli rivayetler mevcuttur.

Duhâ sûresi, İslâm güneşinin yükselişini sembolize eden kuşluk vaktiyle küfür ve şirk döneminin, bitmeye yüz tutmuş karanlık bir geceyi andıran haline yeminle başlar. Allah'ın Hz. Peygamber'i terketmediği ve kendisine darılmadığı bildirilir. Hz. Peygamber'i yakın bir gelecekte büyük başarıların beklediği, peygamberlik görevinin sonunun başlangıcından daha hayırlı olacağı müjdelenir. Aslında Hz. Peygamber annesiz babasız

Duhâ sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

büyüyen bir yetimken rabbi kendisini koruyup kollamış ve ona peygamberlik vermiştir. Artık rabbin desteğinden uzak kalması ve terkedilmiş bir duruma düşmesi söz konusu değildir.

Sûrenin ikinci yarısındaki âyetler ilk nazarda bir başa kakma üslûbu taşır gibiyse de dikkatle incelendiğinde böyle olmadığı görülür. Daha önce verilen nimetlerden söz edilmesi başa kakma değil peygamberlikten sonra verilecek nimetlerin daha öncekilerle kıyaslanamayacak kadar büyük olduğunu anlatmak içindir. Nübüvvetten önce resulünü kimseye muhtaç etmeyen Allah nübüvvetten sonra mı yüz üstü bırakacaktır. Artık bir peygamberden beklenen görevleri yerine getirmesi, yetime, kimsesize sahip çıkması, ihtiyacı olanları eli boş çevirmemesi gerektiği belirtilir. Sûre, rabbin nimetlerini dile getirmeyi emreden bir âyetle son bulur. Bundan da en büyük nimet olan İslâm dininin tebliğ ve tâlim edilmesi istendiği sonucu çıkarılmalıdır. Bu özellikleri ve muhtevasıyla sûre yalnız Hz. Peygamber için değil her zaman ve her yerde bütün müslümanlar için büyük bir mânevî güç ve moral kaynağıdır.

Duhâ sûresinin bir önceki Leyl sûresiyle anlam ilişkisi vardır. Leyl sûresi, iyilerin ileride hoşnut ve razı olacaklarını müjdeleyen âyetle son bulurken bu sûrede, "Rabbin sana verecek, sen de razı olacaksın" meâlindeki âyetle bu müjdeye açıklık getirilmiş olur. Bundan sonraki İnşirâh sûresi ise hem üslûp hem de anlam bakımından Duhâ sûresinin devamı gibidir. Çünkü bu sûrede Peygamber'in göğsünün genişletildiği, sırtındaki ağır yükün kaldırıldığı ve namının yüceltildiği bildirilir. Duhâ sûresinin başında yer alan, "Rabbin seni terketmedi, senden yüz çevirmedi" meâlindeki âyete karşılık İnşirâh sûresi, "Öyleyse sen de sadece rabbine yönel" âyetiyle son bulur.

Duhâ sûresini okumanın faziletine dair Sa'lebî ve Vâhidî gibi müfessirlerce Übey b. Kâ'b'dan nakledilen ve daha sonraki bazı tefsir kitaplarında da yer alan, "Kim Duhâ sûresini okursa Allah onu Muhammed'in şefaatine lâyık gördüğü kulları arasına alacak, ona ayrıca yetim ve dilencilerin sayısının on katı sevap yazacaktır" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zerkeşî, I, 432; Duhâ sûresinin ve daha sonraki sûrelerin sonunda tekbir getirilmesiyle ilgili rivayet için bk. BEZZÎ; TEKBÎR).

BİBLİYOGRAFYA :

Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḍḥv" md.; *Müsned*, IV, 312-313; Buhârî, "Tefsîr", 93, "Teheccüd", 4, "Feżâʾilü'l-Ḳurʾân", 1; Müslim, "Cihâd", 114-115; Tirmizî, "Tefsîr", 82; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân* (Bulak), XXX, 229-234; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 526-527; Kādî İyâz, *eş-Şifâʾ*, I, 46-49; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, İstanbul 1307, VIII, 594-607; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾân*, VIII, 446-450; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; *Tecrid Tercemesi*, IX, 34-38; Aynî, *ʿUmdetü'l-ḳārî*, Kahire 1392/1972, XVI, 162-165; Âlûsî, *Rûḥu'l-meʿânî*, XXX, 153-165; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5883-5909; Zuhûr Ahmed Azhar, "Ḍuḥâ", *UDMİ*, XII, 301-302.

 EMİN IŞIK

DUHÂN

(الدخان)

İslâmî literatüre göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri.

Arapça'da "tütmek, dumanı çıkmak" mânasındaki **dahn** kökünden isim olan **duhân** "duman" anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de iki âyette yer alan kelime (Fussılet 41/11 ; ed-Duhân 44/10) kırk dördüncü sûrenin de adını teşkil eder (bk. DUHÂN SÛRESİ). Duhân Kur'an'da geçtiği her iki âyette de "duman" anlamında kullanılmıştır.

Çağdaş mukayeseli dinler tarihi araştırmalarının bir kısmında, İslâm literatürüne göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri olarak kabul edilen duhânın terminolojide kazanmış olduğu bu eskatolojik mânaya benzer anlam ifade eden pasajlara Kitâb-ı Mukaddes'te de rastlanıldığı (meselâ bk. Matta, 24/30) kaydedilir (Masson, s. 692). Kur'an'da kıyametin yaklaştığını haber veren âyetlerle bu dehşetli olayın alâmetlerine genel olarak işaret eden beyanların yer alması, müslümanlar arasında yakın bir gelecekte kıyamet alâmetlerinin zuhur ede-

ceği inancını doğurmuş, konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetler de bu inancı pekiştirmiştir. Kelâm kaynaklarında kıyamet alâmetleri sayılırken bazı âyet ve hadislere dayanılarak duhâna da yer verilmiş, bu husus kıyamete çok yakın bir zamanda gerçekleşecek olağan üstü olaylar arasında sayılmıştır. Ancak Ehl-i sünnet'in, **sem'iyyât*** alanına giren konularda bağlayıcı yorum ve tahminlerden kaçınma esası bu hususta da benimsenmiş ve duhânın, zuhuruna inanılması gereken bir kıyamet alâmeti olduğu belirtilmekle yetinilmiştir.

Duhân kelimesinin, hem özel adını hem de nüzûl sebebini oluşturduğu sûrede yer aldığı âyetten önceki âyetlerde Allah'ın birliği ve O'nun kâinata hâkim olduğu üzerinde durulur. Daha sonra Allah'ın, rahmetinin bir eseri olarak insanlığı doğru yola iletmek üzere peygamberler gönderdiği bildirilir. Bütün bu uyarılara rağmen zamanlarını boşa geçirip oyalanmaktan başka bir şey yapmayan inkârcıları elem verici azap niteliğinde bir dumanın (duhân) saracağı, bu elîm azabın kaldırılması halinde iman edeceklerine dair söz verecekleri ifade edilir. Âyetlerin devamında ise onların bu sözlerinde durmayacakları şu sözlerle haber verilir: "Biz azabı geçici bir zaman için kaldıracağız, fakat siz yine eski halinize döneceksiniz. Onları müthiş bir yakalayışla (batşe-i kübrâ) yakalayacağımız gün öcümüzü mutlaka alırız" (ed-Duhân 44/15-16).

İslâm âlimlerinin, bu âyetlerde geçen duhân ve batşe-i kübrânın mahiyeti ve gerçekleşme zamanı konusunda ileri sürdükleri görüşleri iki grupta ele almak mümkündür: a) Abdullah b. Mes'ûd'a nisbet edilen ve çoğunluğun benimsediği telakkiye göre Mekke müşriklerinin ve özellikle Kureyş'in İslâm'a karşı direnişinde ısrarlı olduğunu ve müslümanlara yönelik eziyetlerini arttırdığını gören Resûlullah, onların Hz. Yûsuf dönemindekine benzer bir kıtlıkla cezalandırılması için Allah'a dua etmiş, duasının kabul edilmesi sonucunda Mekke halkı büyük bir kıtlığa uğramıştır. Bu kıtlık sırasında leş ve kemik yemek zorunda kalan ve açlıktan gözlerinde fer kalmayan Mekkeli müşrikler etraflarını duman kaplamış gibi görüyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e başvurarak bu felâketin kaldırılması için rabbine dua etmesini istemişler, kıtlık sona erdiği takdirde iman edeceklerine dair kendisine söz vermişlerdi. Fakat Resûlullah'ın duası üzerine sıkıntıları biraz hafifleyince direniş ve eziyetlerini daha da arttırmışlardı. Abdullah b. Mes'ûd'a göre söz konusu âyetteki duhân, Mekke döneminde gerçekleşen bu kıtlığa ve bunun sonucunda etrafı duman kaplamış gibi görme olayına, onu takip eden âyetlerde yer alan batşe-i kübrâ ise müşriklerin Bedir Gazvesi'nde uğrayacakları yenilgiye işaret etmektedir (ayrıca bk. **BATŞE-i KÜBRÂ**). Duhân âyetinin kıyamet alâmetlerinden birini teşkil eden duhâna delalet etmediği şeklindeki kanaat, bu âyetin devamında yer alan, "Rabbimiz, azabı üzerimizden kaldır!" (ed-Duhân 44/12) meâlindeki âyetle bu isteğin cevabı olan, "Azabı üzerinizden biraz kaldıracağız" (ed-Duhân 44/15) âyetiyle de desteklenmektedir. İlk dönem müfessirlerinden Taberî, söz konusu âyetin yukarıda temas edilen üslûp ve muhtevasının İbn Mes'ûd'un görüş ve yorumunu güçlendirdiğini vurgulamakta, bu sebeple de onun görüşünün tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Son dönem âlimlerinden Şevkânî de **eşrât-ı sâat*** rivayetlerine dayanarak kıyamet alâmetlerinden sayılan bir başka duhân olayının kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşebileceğini belirtmekte ve yukarıdaki âyette geçen duhân ve batşe-i kübrâ tabirlerinin o dönemde Kureyş'in başına gelen kıtlık ve Bedir yenilgisi olarak anlaşılmasının daha doğru olacağını söylemektedir. b) Aralarında İbn Kesîr'in de bulunduğu diğer bir grup müfessir ise söz konusu âyette geçen duhânın, kıyametin yaklaştığı sırada ortaya çıkacak duman olduğu görüşünü benimsemektedir. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Ali'ye izâfe edilen bir görüş de bu yorumu desteklemektedir. Bu hususla ilgili rivayetlere göre, kıyamete yakın bir zamanda gökten inecek olan bu duman bütün dünyayı (doğu ve batının arasını) kırk gün kırk gece süreyle (Ye'cûc ve Me'cûc'ün helâkiyle ilgili rivayetlerde üç gün) kaplayacak, yeryüzü âdeta bacasız bir fırın, içinde ateş yanmış bir oda gibi ısınacaktır. Müminler bu dumandan -hafif nezleye tutulmuş gibi- çok az etkilenecek, kâfir ve münafıklar ise şiddetle sarsılacak, âdeta sarhoşa döneceklerdir.

Kur'an'da duhân kelimesinin geçtiği diğer âyette (Fussılet 41/11), Allah'ın duman (buhar, gaz) bulutu halinde bulunan göğe teveccüh ve tecelli ettiğine işaret edilmekte, ardından da ona ve arza, "İkiniz de ister istemez gelin" diye emrolunduğu ifade edilmektedir. İlmî tefsir metodunu uygulayan bazı yeni müfessirlerle mutasavvıflar bu âyette yer alan "tav'an ev kerhen" (ister istemez) kelimelerini, yerküre ile onun en yakın seması arasındaki uyum zorluğunun bir işareti olarak kabul etmektedir (ayrıca bk. **DÂVÛD-i KAYSERÎ**). Günümüz jeofizik ve uzay araştırmaları da böyle bir intibak zorluğuna işaret etmekte, hayatın devamının ancak yerküre ile uyum halindeki bir atmosferle mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bu konuda dünya atmosferinin oluşumu örnek alınacak olursa arz ve sema uyumunun, öncelikle atmosferdeki gaz atom ve moleküllerinin kaçış hareketleriyle arzın çekim gücünün dengede bulunması gibi çok ince bir muvazeneye bağlı olduğu görülür. Atmosferin teşekkülüne ait tahakkuku çok zor bu jeofizik şartların gerçekleşmesi ise ancak atmosfer mekânının ısısı ile arz câzibesinin dengesi ve uzaydaki çeşitli ışın enerjilerinin bu muvazeneyi bozmaması gibi bazı hassas dengelerin sağlanıp devam ettirilmesine bağlıdır. Duhânla ilgili olan rivayetler, genellikle insanın hayatını sürdürebilmesine en uygun ortama sahip bulunan dünyanın bu dengelerinin bozulmasını yansıtmaktadır. Birçok âyetin de kıyametin kopuşunu büyük bir kozmik değişim olarak tasvir ettiği bilinmektedir (meselâ bk. İbrâhim 14/48; Tâhâ 20/105-107; et-Tekvîr 81/1-3; el-İnfitâr 82/1-3; el-Kāria 101/1-5). Bu kozmik değişimin alâmetlerinden birini teşkil eden duhânın dünyanın söz konusu hassas dengeleriyle çok yakından ilgili olan bu anlamı, yeryüzünde ve atmosferde meydana gelecek ve insan hayatını olumsuz yönde etkileyecek olan ozon tabakasının delinmesi, atmosferin sera etkisinin azalması, çevre ve hava kirliliği, nükleer savaş ve santrallerden kaynaklanan radyoaktif kirlenmeler gibi jeolojik ve ekolojik dengeyi bozacak değişimlerle, geniş çapta salgın haline gelen kötü alışkanlıkların doğurduğu bütün olumsuz sonuçlara, bunlar karşısında alınacak tedbirlere müslümanların ilgisiz kalmamaları konusunda önemli bir uyarı anlamı da taşıdığı düşünülebilir. Bazı yeni yorumlarda söz konusu âyette geçen duhân lafzı, gelecekte vuku bulacak bazı ilmî keşifleri gösteren, insanlığı yok edecek çeşitli nükleer silâhlarla bunların olumsuz etkilerinin bir işareti olarak kabul edilmektedir (meselâ bk. Ateş, VIII, 306).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dḫn" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "dḫn" md.; Mustafavî, *et-Taḥḳīḳ*, "dḫn" md., III, 176-178; *Müsned*, IV, 6, 7; Buhârî, "İstisḳā", 2, "Tefsîr", 12/4, 30/1, 44/5-6; Müslim, "Ṣıfâtü'l-münâfıḳīn", 39, 40, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Tefsîr", 46, "Fiten", 21; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, XXV, 111-115; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, XXVII, 241-244; Nevevî, *Şerḥu Müslim*, XVII, 140-142; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾân*, VII, 232-236; a.mlf., *en-Nihâye* (nşr. M. Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1408/1988, I, 223-226; Teftâzânî, *Şerḥu'l-ʿAḳāʾid*, s. 193-194; Aynî, *ʿUmdetü'l-ḳārî*, Kahire 1392/1972, VII, 29; *Tecrid Tercemesi*, III, 271-281; XI, 144-148, 177-179; Berzencî, *el-İşâʿa li-eşrâṭi's-sâʿa*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-ilmiyye), s. 155, 177-178; Seffârînî, *Levâmiʿu'l-envâri'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmî), II, 128-131; Şevkânî, *Fetḥu'l-ḳadîr*, Kahire 1349-51, IV, 556-557; Abdüllatif el-Harpûtî, *Tenḳīḥu'l-kelâm*, İstanbul 1330, s. 358-359; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4190-4193, 4297-4299; D. Masson, *Monothéisme coranique et monothéisme biblique*, Paris 1976, s. 692; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyât*, Ankara 1979, s. 309-310; Halûk Nurbaki, *Radyasyon ve Miniklerin Evreni*, İstanbul 1987, tür.yer.; a.mlf., *Kur'ân-ı Kerîm'den Ayetler ve İlmî Gerçekler*, Ankara 1988, s. 12-18; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, İstanbul 1988-91, VIII, 303-306; Zeki Sarıtoprak, *İslâm'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, İstanbul 1992, s. 98; Bekir Topaloğlu, "Batşe-i Kübrâ", *DİA*, V, 203-204.

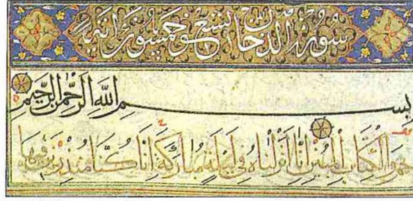
 METİN YURDAGÜR

DUHÂN SÛRESİ

(سورة الدخان)

Kur'ân-ı Kerîm'in kırk dördüncü sûresi.

Mekke devrinin sonlarında muhtemelen Zuhruf sûresinin ardından ve Câsiye sûresinden önce nâzil olmuştur. Mushafta "hâ-mîm" ile başlayan yedi sûrenin beşincisidir. Âyetleri Kûfe sayımına göre elli dokuz, Hicaz sayımına göre altmıştır. Bu fark, baştaki "hâ-mîm" rumuzunun müstakil âyet sayılıp sayılmamasıyla ilgili görüş ayrılığından doğmaktadır. **Fâsıla***sı (ن ، م) harfleridir. Sûre, ismini onuncu âyette geçen ve "duman" anlamına gelen **duhân** kelimesinden almaktadır. Aynı zamanda sûrenin nüzûl sebebi olan duhânın, söz konusu âyette gökyüzünden gelip insanların üzerine bir azap olarak çökeceği bildirilmiştir (bk. DUHÂN). Hz. Peygamber'den kıyamet alâmetleriyle ilgili olarak rivayet edilen bir hadiste geçen duman ise (bk. *Müsned*, IV, 6, 7; Müslim, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Fiten", 21) kıyamet öncesinde meydana gelecektir. Buna göre gökten inecek olan bir

Duhân sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

duman bütün yeryüzünü kaplayacak, her taraf bacasız fırın gibi ısınacaktır. Bu sûredeki duhân ile kıyamet alâmetlerinden olan duhânın aynı olduğunu söyleyenler olmuşsa da bunların birbirinden farklı olduğunu ileri sürenler çoğunluktadır. Zira biri zuhur etmiş ve geçmiştir, diğeri ise zuhur edecektir (bk. *Tecrid Tercemesi*, III, 279-280).

Duhân sûresinin konusunu, kitaba ve peygambere inanmanın gereği ve önemi, inanmayanların dünya hayatında uğrayacakları sıkıntılarla âhirette çekecekleri azap, iman edip kötülüklerden sakınanların ise ebedî mutluluğa erecekleri hususu teşkil eder. Sûre, dinde kitabın ve vahyin önemini vurgulamak amacıyla kitaba yeminle başlar. İlk âyetler, Kur'ân-ı Kerîm'in her hikmetli işin hükme bağlandığı mübarek bir gecede indirildiğini açıklar; her şeyin ve herkesin rabbi olan Allah'ın böyle apaçık âyetlerle dolu bir kitap göndermesinin ilâhî bir rahmet olduğunu belirtir (âyet 1-8). Daha sonraki âyetler, Mekke müşriklerinin söz anlamaz, ibret almaz ve uslanmaz tutumlarının kötü âkıbetini açıklamak üzere Firavun ile kavminin durumunu ibret verici tarihî bir olay olarak anlatır. Vaktiyle İsrâiloğulları, Allah tarafından gönderilen peygamber sayesinde Firavun'un zulmünden kurtulmuştu. Onlar denizi yarıp geçmişler, fakat gerçeğe karşı direnen Firavun ile adamları boğularak helâk olmuşlardı. Geride bıraktıkları birçok dünya nimeti başka kavimlere intikal etmiş, kendileri ise yaratana ve yaratılmışlara karşı işledikleri suçların kötü sonuçlarıyla başbaşa kalmışlardı. "Ne gök ağladı onlara ne yer, ne de cezaları ertelendi" (44/29). Mekke müşrikleri Mısır firavunlarından, Yemen'deki Tübba' hânedanından ve onlardan önceki diğer kavimlerden daha güçlü değildir. Günahkâr olan bütün o kavimler helâk edildiğine göre Mekke müşriklerinin helâki de mümkündür. Ayrıca burada öldükten sonra dirilmeyi ve âhirette hesap vermeyi inkâr edenlerin cehennemdeki azaplarının dünya hayatında çektikleri sıkıntılardan kat kat ağır olacağı haber verilir. Bu âyetlerin (9-50) ardından kötülükten sakınan müminlere verilecek cennetlerin güzellikleri anlatılır. Bu büyük kurtuluşun inananlara Allah'ın bir nimeti olduğu bildirilir (âyet 51-57).

Sûre, "Biz bu kitabı düşünüp ibret almaları için senin dilinle indirip kolaylaştırdık. Artık sonucu bekle, onlar da beklemektedirler" meâlindeki uyarı âyetleriyle sona erer (58-59). Sûrenin baş taraftaki âyetlere atıfta bulunarak bu şekilde sona ermesi, hem konunun başıyla sonu arasındaki bağlantıyı sağlamak, hem de inanmayanların dünya ve âhirette karşılaşacakları güçlüklere dair yapılan uyarıyı pekiştirmek amacını güder. Nitekim Duhân sûresinden sonra gelen Câsiye sûresi, onların başlarına gelecek felâketleri daha ayrıntılı bir şekilde ele alır.

Duhân sûresinin faziletine dair, "Kim geceleyin Duhân sûresini okursa sabaha kadar yetmiş bin melek kendisi için istiğfarda bulunur"; "Kim cuma gecesi Duhân sûresini okursa günahları bağışlanır" (Tirmizî, "Feżâʾilü'l-Ḳurʾân", 8) meâlinde iki hadis rivayet edilmişse de bunların ve özellikle ikinci hadisin ileri derecede zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tirmizî hadisleri zikrettikten sonra her ikisi için de **garîb*** değerlendirmesini yapmış, senedlerinin illetlerine dikkat çekmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dḫn" md.; *Müsned*, IV, 6, 7; Buhârî, "İstisḳāʾ", 2, "Tefsîr", 12/4, 30/1, 44/1, 2, 3, 4; Müslim, "Ṣıfâtü'l-münâfiḳīn", 39, 40, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Fiten", 21, "Tefsîr", 46, "Feżâʾilü'l-Ḳurʾân", 8; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân* (Bulak), XXV, 111-115; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾân*, VII, 231-248; *Tecrid Tercemesi*, III, 271-280; Şevkânî, *Fetḥu'l-ḳadîr*, Kahire 1350, IV, 553-563; Âlûsî, *Rûḥu'l-meʿânî*, VIII, 37-57; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4290-4304.

 EMİN IŞIK

DUHÂNÎ ŞERİF ÇELEBİ

(ö. 1831)

Dinî eserler icracısı ve bestekârı.

Bursa'da doğdu ve gençlik yıllarını burada geçirdi. Öğrenimi ve yetişmesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bursa'da Özbek Çarşısı'nda tütüncülük yaptığı için "Duhânî" lakabı ile şöhret bulmuştur. Zamanın üstatlarından dinî ve din dışı eserler meşkederek kendisi-